

Свою скромну працю автор присвячує у пошану пам'яті Гетьмана Павла Скоропадського в 100-ліття Його народження, як найсвітлішій постаті та найвидатнішому державному Мужеві в українській історії ХХ-го століття.

1873—1973

А В Т О Р

ЗМІСТ:

1. Договір з Москвою проти Гетьмана Павла Скоропадського	7
2. Чи революцією проти Гетьмана зроблено виключно українськими силами?	132
3. Договір з Антантою	154
4. Політика й політичні діячі	162
5. Інтриги	187
6. Візія митр. А. Шептицького	234
7. Програма Гетьмана	238
8. Про діяльність Уряду Гетьмана 1918 р.	242
9. Розмова з Гетьманом кореспондента швейцарської газети	251
10. Українська культурна праця за Гетьмана	255
11. Визнання Гетьманщини Суверенною Державою	263
12. Двоєвластя	267
13. Лист Гетьмана до сина Данила	271
14. Передача прав Гетьманом синові Данилові	277
15. Приречення Гетьманича Данила	278
16. Слово Йї Світлости Ясновельможної Пані Гетьманової Синові Данилові	278
17. Остання промова Гетьмана Павла	282
18. Промова Михайла Скоропадського	290

ДОДАТКИ

1. Іван Коростовець. Переговори в Ясах 1918 р.	291
2. Лист Моркотуна до С. Петлюри	304
3. Повстанська філософія	308
4. Присяга	312
5. Д-р Лонгин Цегельський. Про підготовку повстання	317
6. Лист Піснячевського до В. Винниченка	320
7. Таємна переписка	327
8. Ставлення Гетьмана до релігії	344
9. В обороні Українських Православних Церков 1938	358
10. Лист Гетьмана Павла до українського вояцтва	362
11. Позитиви Берестейського договору	365
12. Копитани корабля	366
13. Промова Дм. Дорощенка	371
14. Дві помилки Гетьмана	378

ІЛЮСТРАЦІЇ

1. Гетьман Павло Скоропадський	186
2. Павло Скоропадський, Сучасна Україна — Друга Гетьманщина	194
3. Богдан Хмельницький, Кирило Розумовський — Перша Гетьманщина	194
4. Володимир Великий, Данило — Князівсько-Королівська доба	194
5. Августин Волошин — Карпатська Україна 1938-1939	194
6. Скити. Пам'ятки культури — Дідична монархія ..	195
7. Кімерійці — Дідична монархія. Пам'ятки Трипільської культури	195
8. Папа Пій X, Папа Бенедикт XV	212
9. Митр. Львівський Андрей Шептицький з Василем Вишиваним	213
10. Василь Вишиваний (принц Вільгельм Габсбург) у гостині тернопільського духівництва.....	215
11. Імператор Австро-Угорщини — Габсбург Карл I ..	216
12. Принц — Габсбург Вільгельм (Вишиваний)	216
13. Гетьман Павло Скоропадський у Кубанському козацькому убранні	237
14. Прийняття Гетьманом послів Центральних держав	264
15. Гетьманова Олександра Скоропадська	281
16. Гетьман у цивільному убранні	289
17. Гетьман з сином Данилом	326
18. Гетьман з дочкою Оленою	357

ПЕРЕДМОВА

Цією книжкою не ставлю своїм завданням зробити читача монархистом. Питання стоїть перед нами і завжди стоятиме перед прийдешніми поколіннями: чому ми, маючи вже державу у 1918 році, втратили її?

Чи наші провідники в ті роки не були демократами, прогресистами, лібералами, народниками, соціялістами, революціонерами? — Були та ще й дуже.

Чи не йшли вони в ногу з передовими людьми західної Європи? — Йшли.

Соціалізм, прогресизм, лібералізм, інтернаціоналізм були тоді в західній Європі дуже в моді. Ми пригорщами пили ті "ізви"

Революцією ми повалили стіну, що відгороджувала нас од західної Європи і поставили себе в авангарді, на передовій позиції. світової революції.

Ми покликали до себе західню Європу допомогти нам збудувати державу і відбитися від Московщини-Росії. Ми за ту науку платили. В чому ж тоді річ?

Подані у книжці факти не вигадані. Їх узято зі спогадів учасників тих подій, творців Центральної Ради, УНР, Директорії. З першоджерел, як універсали. З написаної вже історії про ті події. Зазначено джерела. Правдивість їх читач може перевірити. Мета цієї книжки, щоб читач сам продумав ті факти критично і виробив би свій власний погляд.

Погляди виробляють власною працею, своїм зусиллям, читаючи літературу одна другій протилежні. "Силою береться Царство Небесне" — каже св. Письмо. Так і у виробленні свого власного погляду на речі, на події. Шукать правду, думать над причинами втрати нашої держави, виробити свій погляд, завдання цієї книжки.

Автор

Книжку цю складено зі статтів автора, які друкувалися в канадській газеті "Батьківщина" в роках 1969-1972.

На бажання читачів друкую її окремою книжкою. Її доповнено розділом "Інтриги", що ще не був друкований.

Доповнюючий матеріял подано в розділі — Додатки.

Матеріял у справі полковника Петра Болбочана з книжки забрано в окрему брошуру.

Текст книжки починається заголовком — Договір з Московою повернув колесо історії.

Для деяких читачів такий заголовок здаватиметься дивним. Насправді він відбиває теперішню дійсність не тільки України та її народу, а всієї Європи та далі поза Європою. Без України Росія не була б такою великою та сильною, якою вона тепер стала. Без України вона не повернула б назад Кавказ, Середню Азію та інші краї, що почали відділятися від Росії у самостійні держави зо дня російської революції 1917 року.

Покликавши Московщину на допомогу повалити Гетьмана, ми віддали себе та все наше господарство у розпорядження Московщини. Наша економіка: сільське господарство (хліб та інші харчі), промисловість (Донбас та його вугілля, залізо, заводи), транспорт, що ним усе вивозилося, покликання наших людей до армій (людські резерви на фронт), територія (виконувала роль плацдарму у війні з Денікіном, Польщею, Гітлером) спасли ленінську революцію, його диктатуру та весь його режим. Тільки володіючи Україною з її природними багатствами, економікою, населенням, поставивши їх на службу Росії, Московщина могла розвинутися, зміцніти, боротися проти Денікіна, Польщі, Гітлера, дійти до Берліну, прийняти участь ділити разом з Антантою західню Європу та набрати собі в Західній Європі сателітів скільки хотіла. А звідси стало те, що діється тепер у світі. Так повстання з договором з Московою "на слово чести взаємно не шкодити" повернули колесо історії.

Договір з Московою проти Гетьмана це наслідок, що зіткнулися в Україні протилежні сили: одна — інтернаціональна, соціалізаторська, комуністична, поневолююча, друга — національна, патріотична, приватно-власницька, любляча волю.

Від різниці світоглядів одних та других походить різниця розуміння подій, обставин, бажань та способів здійснення своїх ідей, ідеалів, а звідси різниця законодавства та будівництва держави. Тому на початку книжки розглядаємо погляди творців УНР та їхні програми. Наші тодішні провідники, творці УНР, не можучи власними силами повалити Гетьманщину, звернулися по допомогу до Леніна.

ДВІ ПОМИЛКИ ГЕТЬМАНА

Описуючи свою зустріч з російського командувача Київською Військовою Округою Гетьманом Павлом, інж. Ілля Сапіга, видавець журналу "Україна і Світ", почув такі слова від Гетьмана: "Помилявся я двічі: раз, коли влітку 1917 р. на таємних сходинах в Управлінні Правобережних Залізниць у Києві послухав Міхновського та Петлюру і не арештував Оберучева, та не проголосив самостійності України; вдруге — пішов за порадою Антанти і не повірив, щоби українські люди, як Винниченко та інші, могли проти своєї Української Держави мати змову з російськими комуністами".

тепер високий приклад глибокої, незрушимої віри в нашу ідею та невтомної праці для неї. Цією вірою піддержуєте Ви всіх нас у найтяжчі хвилини. Коли Ви у Вашій промєві з дня 30 серпня 1942 року кажете: "він (себто Центр Гетьманського Руху) працює, не покладаючи рук, над поширенням нашої державної ідеї й наших принципів, і він, не дивлячись на перешкоди, має все ж успіх; він переконаний, що настануть кращі часи для нас українців, і він вірить у конечний успіх своєї праці", — то ці слова треба застосувати перш за все до Вас самих, Пане Гетьмане! Своєю вірою Ви одушевляєте нас усіх, а працею своєю даєте нам високий приклад. Історія колись оцінить Вашу працю саме в добу еміграції, серед пригнічуючих емігрантських обставин, особливо оцінить Вашу сміливість, самовідданість і незломність духа.

Сьогодні, Пане Гетьмане, ми святкуємо 70-ий рік Вашого народження. Поважний вік! Але, Богу дякувати, у Вас ще стільки сил, бадьорости й завзяття, що дай Боже, кожному з нас, молодших! Ми тільки мусимо молитись Всевишньому, щоб Він дав Вам ще довгі роки працювати в повній силі, з неослабленим здоров'ям. Це наше найщиріше бажання, бо ми переконані що ніколи може Ви не були так потрібні для добра нашого народу, як саме тепер, в переживану нами добу. Ми зв'язуємо з Вами, Пане Гетьмане, наші найкращі надії й наші побажання Вам — Ви їх почувете сьогодні не одно — всі плинуть із щирого серця, з почуття глибокої прив'язаности до Вашої особи, як до улюбленого Володаря, і нашої вдячності Вам за Вашу працю. Живіть же довго ще, Ясновельможний Пане Гетьмане, і хай Господь приведе нас до великого щастя — стояти під Вашим проводом на рідній землі!

М о т т о.

Як У.Н.Р. обдурила нас раз — сором їй,
якщо ж двічі — сором нам!

**

ДОГОВІР З МОСКВОЮ ПОВЕРНУВ КОЛЕСО ІСТОРІЇ.

1. Питання договору з Москвою завжди буде актуальним і свого інтересу ніколи не втратить.

Джерелом розгляду питання повстання проти Гетьмана служить договір "машиністів" з Москвою. Про той договір вони пишуть у своїх спогадах.

М. Шаповал у своїх спогадах назвав себе і Винниченка „машиністами" революції". Я скористався терміном "машиністи", щоб тим одним словом замінити два слова "Шаповал і Винниченко".

2. ПОГЛЯДИ „МАШИНІСТІВ”

Спогади річ суб'єктивна. З цим згоджується і Шаповал. Тим більш суб'єктивні спогади „машиністів". Вони писали їх, щоб виправдати повстання, ними зроблене. Виправдати завалення своєї держави. Виправдати фатальні наслідки їхньої роботи. Виправдати руїну України і рабство, що їхнє повстання принесло українському народові.

Шаповал пише: "Я не пишу історії тих мирових переговорів (з Москвою, значить), але хочу висловити **свою суб'єктивну точку погляду** на їх, щоб було зрозуміло, чому Винниченко вступив у переговори з Мануїльським, котрий тоді заміняв Раковського, що від'їхав був за інструкціями з Києва до Москви" ("Гетьманщина і Директорія", стор. 46).

Хоч спогади Шаповала суб'єктивні, вони цікавитимуть кожного дослідника причин повалення Гетьманської Держави, як одного з головних „машиністів" тих подій, організатора повстання і ін.

Фактична сторона спогадів береться в основу дослідження. З партійної їхньої пропаганди у спогадах беремо те, що відкриває нам, чому вони не стали на шлях будівництва держави разом з Гетьманом, а пішли руйнувати. Спершу, ніж приступити до розгляду договору, треба з'ясувати погляди „машинистів”, тоді стануть зрозумілими їхні світогляд та діяльність, а звідси і наслідки.

Соціалізм і революція, міжнародня солідарність пролетаріату і демократії, як явище інтернаціональне з погляду „машинистів” були неминучі для людства, лежать в основі поглядів Шаповала і Винниченка. З того випливає вся їхня діяльність. То дає нам ключ до розуміння їхніх вчинків. Шаповал пише: „Окрім того, що Винниченко, я і інші товариші — українці — ми й соціалісти. Стоїмо за визволення трудового люду від гнобителів поміщиків і інших експлуататорів. Соціалістичний обов'язок і сумління поставило нас з трудовим народом, а він всіма силами ненавидить криваво-поміщицький гетьманат. Так ми повинні „берегти Гетьмана”?.. Ні, це не наш шлях”. (Гетьманщина і Директорія, ст. 56). У тому і справа, що берегти Гетьмана не в програмах соціалістів. Берегти Гетьмана означає визнавати приватну власність, берегти й боронити її. Означає припинити анархію, революцію; грабування, мордування людей і взяти під оборону весь народ, а не одну його частину, а решту знищити. Дійсно, то не був їхній шлях, їхній шлях — іти за Гетьманом по його слідах і руйнувати, що він збудує. А соціалізму він не будував. На з'їзді хліборобів народ покликав Гетьмана не соціалізм будувати та робити соціалізацію землі, касувати приватну власність, а стояти на сторожі приватної власності, закону і порядку для всього народу, для всіх громадян своєї держави на засадах віри православної: „не вбий, не кради, не бажай жінки ближнього твого, ні осла, ні вола, ні всякої скотини його”. Для соціалістів приватна власність — реакція, а соціалізація, грабування — прогрес. Для них, хто стоїть за приватну власність, той реакціонер, контрреволюціонер, позбавляється громадянських прав, викидається з суспільства. А хто за соціалізм, за руйнування „старого міра”, той прогресист, йому всі права й пошана.

„Соціалістичний обов'язок і сумління поставило нас з

ні інтереси України. Гетьмана України приймав, як бажаного гостя, як суверена великої держави імператор Німеччини; болгарський цар величав його своїм „дорогим приятелем”. Відбудова господарського життя України в усіх галузях промислу і хліборобства йшла, вперед велетенськими кроками, а валюта українська, цей барометер економічного становища країни, стояла високо. Культурно - національний поступ йшов уперед ще більшими кроками. Україна стояла перед величезними можливостями, які рідко повторюються в історії. Доволі пригадати собі, в якому стані була Україна у 1918 році і в якому вона перебуває сьогодні, щоб збагнути різницю, яка заїшла за ці 25 років.

Українська Держава впала і її Гетьман опинився на чужині, на еміграції. Але він не склав зброї. Він не спочив після недлюдських зусиль, після страшних тривог та небезпек. Він почав купити біля себе прихильників української гетьманської держави, тих, що вірили, що Україна може відродитись і зажити вільним життям тільки як незалежна держава, збудована на основі співпраці всіх творчих кругів її населення і понадклясового діничного гетьманства. Цих людей спочатку було жмень, але серед них знайшовся один з визначніших українських умів нашого часу, історик і філософ Липинський. Його думки лягли в основу ідеології гетьманського руху.

Тяжкі, безконечно довгі були для нас роки еміграції. Українська еміграція розкладалась на взаємно поборюючі себе партійні групи й орієнтації; багато людей зневірювалось і заломлювалось. Гетьманський рух стояв самотньо і осторонь. Він не мав тої підтримки, які інші напрямки зустрічали іноді з боку чужих держав; він не міг здобути собі прихильності цих держав, а особливо тих, які заволоділи частинами української Землі. Але він зростав незпинно, здобуваючи собі прихильників і на рідних землях, та еміграції і в далеких заморських колоніях. Правда, не раз і не два сумнів та зневіра закрадалися в душі гетьманців, стомлених довгим дожданням і різними розчаруваннями, які несло біжуче життя. Але песимістично настроєні люди забували й забувають, що гетьманський рух має дорожчий над усе.

Ви, Пане Гетьмане, являли весь час і являєте особливо